

Landtheologen versus universalisten

Binnen en buiten de kerken wordt zeer verschillend gedacht over de zogenaamde landbelofte voor Israël. Als we ons tot Nederlandse protestanten beperken, onderscheiden we drie visies, met daarbinnen nog allerlei varianten.

Een grote groep (groep 1) gelooft op grond van de Schrift dat God ook aan de hedendaagse joden het hele heilige land heeft beloofd. Ze ziet in de massale migratie van Joden naar Israël een vervulling van Gods beloften. Meestal heeft dit tot gevolg dat men de staat Israël onkritisch steunt en de ogen sluit voor de rechten van Palestijnen. Palestijnse christenen zouden moeten inzien dat hun verzet tegen Gods bedoelingen ingaat, Israël is een 'bijzondere' staat, een teken van Gods trouw. De politiek van deze staat mag niet worden beoordeeld op grond van internationaal recht en uitspraken van de Verenigde Naties.

Lijnrecht tegenover hen staat groep 3, voor wie Israël een gewone staat is, tot stand gekomen dankzij een besluit van de Verenigde Naties en verplicht zich te houden aan haar uitspraken. Zij zien in de massale emigratie van Joden geen vervulling van Bijbelse beloften, maar een consequentie van het 19e eeuwse, seculier-Joodse nationalisme: het zionisme, een ontwikkeling die werd versterkt door de Holocaust. Christenen in groep 3 beroepen zich vooral op de Bijbel voor de ethiek. Zij wijzen op profetische uitspraken als: Sion zal verlost worden door recht (Jesaja 1:27). Ethiek is voor hen belangrijker dan een 'historiserende' bijbeluitleg. 'Bijbelse' landclaims worden daarom afgewezen.

Groep 3 heeft oude papieren. Volgens Ten Berge, wiens boek over de landbelofte ik hier bespreek, waarschuwde de hervormde jodendomkenner Miskotte al in de jaren '30 tegen een opvatting van het verbond als een historisch-biologisch gegeven. Hij keerde zich tegen een 'natuurlijke' Israëltheologie en sprak over een "Israël-hobby" onder sommige christenen, die hij verklaarde "uit een ongepaste jaloezie (...), aan wie een natuurlijke wortel in het bloed niet gegeven is". Ten Berge noemt in die zelfde periode niet de gereformeerde bijbelgeleerde G.C. Aalders, die in *Het herstel van Israël volgens het Oude Testament* tot de conclusie kwam, dat "de verwachting van een toekomstig nationaal-Joodsch rijk tegen het wereldinde" door de Schrift "uitdrukkelijk wordt weersproken" (250,253). Aalders wees die verwachting af als een chiliastische dwaling.

Geleidelijk aan kreeg eerdergenoemd seculiere zionisme een steeds sterker wordende religieus-zionistische tegenhanger. Ten Berge noemt Kook Sr. en Jr. Deze tendenzen vervullen christenen van groep 3 met grote zorg,



omdat ze vredesinitiatieven theologisch blokkeren.

Christenen van groep 2 nemen een tussenpositie in. Ze herkennen Gods hand in de massale migratie naar Israël, maar vinden dat de regering van dit land zich wel moet houden aan internationaal recht. Deze visie komt aan het woord in de nieuwe kerkorde van de PKN waarin staat dat deze kerk onopgeefbaar verbonden is met het volk Israël. Binnen de PKN functioneert deze zin als een nieuw 'dogma'. Land en staat worden niet uitgezonderd. De staat kan in deze visie de hedendaagse expressie van dit volk zijn.

Deze protestantse uitspraak gaat verder dan de verklaring van het Tweede Vaticaans Concilie (1965) over de Joodse wortels van het christelijk geloof: 'De Kerk kan niet vergeten dat ze het Oude Testament ontving door het volk van het Oude Verbond'. Deze onopgeefbare verbondenheid zorgt ervoor dat de PKN niet meer dan sympathie kan opbrengen voor de moeilijke positie van het Palestijnse volk, ook waar het gaat om christenen en hun kerken.

Kairosverklaring

Dit laatste bleek duidelijk tijdens een conferentie over de kairosverklaring *Het uur der waarheid* in september aan de VU, waar het boek *Land van mensen* werd gepresenteerd. De auteur, Gied ten Berge, werkte tot zijn pensioen bij Pax Christi. Volgens Ten Berge, zelf katholiek, waren de meeste katholieke schrijvers over Israël kritischer over het zionisme dan de protestantse. Ze waren wel beducht voor het antisemitisme, maar de erkenning van de staat door het Vaticaan werd niet door alle katholieken toegejuicht.

Wat zijn boek bijzonder maakt, is dat het het onderwerp zeer verbreedt. Zo'n boek bestond nog niet in Nederland. Visies van christenen en joden krijgen evenveel aandacht. Zionisten, anti-zionisten en kritische joden worden geciteerd. Het beknoptere slotdeel met een overzicht van moslimmeningen kan men echter slechts tot eigen schade overslaan. Israël ligt in het Midden-Oosten, niet in het Westen! Ik stel al lezend vast dat de kritische stemmen toenemen.

Dit boek kan helpen om de vaak versterde standpunten te

relativeren. Verrassend zijn de dwarsverbanden. Zo valt op dat de Palestijnse bevrijdingstheoloog Naim Ateek en de Joods-Amerikaanse traumatoloog Mark Braverman beiden herinneren aan de universele boodschap van de profeten én van Jezus van Nazareth om exclusieve, etnische en nationalistische visie's op het land te doorbreken. De joodse Braverman stemt in met Jezus' profetische kritiek op het verstarde jodendom van zijn tijd. Volgens Braverman omarmt de hedendaagse kerk het verkeerde ethnocentrische jodendom, dat zich nog steeds koestert in zijn holocaustisch trauma. In zijn boek *Fatal Embrace* (2010) stelt Braverman dat handelswijze van de staat Israël het jodendom belemmert zijn universele, profetische taak te verrichten.

Andere Joodse denkers als Mark Ellis en Awraham Burg laten een zelfde geluid horen. De Israelische historicus Shlomo Sand schrijft over de mythe van de terugkeer van de joden naar het land der vaderen. De meeste joden stammen immers niet van Abraham af, maar van bekeerlingen onder de volken. Naim Ateek herinnert er bovendien aan dat Jezus in zijn afscheidstoespraak (Handelingen 1) nadrukkelijk het herstel van een Joods koninkschap (lees joodse staat) afwijst en zijn discipelen een universele opdracht geeft. De hele wereld is immers Gods beloofde land. Het boek Jona neemt volgens hem joods particularisme op de korrel.

Gied ten Berge signaleert, voor wie het weten wil, dat we in de Kairostekst van Palestijnse theologen géén vervangingstheologie en evenmin antisemitisme tegenkomen. Ik miste in Ten Berge's boek wel de inbreng van Britse theologen als Michael Prior, rooms-katholiek (*A Living Stone*), de Anglicanen Colin Chapman (*Whose Promised Land?*) en Stephen Sizer (*Zion's Christian Soldiers*).

Jan Slomp

Gied ten Berge: *Land van Mensen, Christenen, Joden en Moslims tussen Confrontaties en dialoog, Valkhof Pers, Nijmegen 2011, € 19,50*

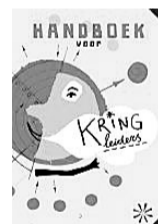
De visies op de landbelofte lopen onder christenen enorm uiteen. Foto CW

- 1 (1) *Biblica, Atlas van de Bijbel*, (Unieboek, € 29,95)
- 2 (2) *Jos Douma Kijken naar Jezus* (Kok, € 12,50)
- 3 (-) *Dani de Wolf (red.) De Torrie Van Mattie*, (Ark Media, € 9,95)
- 4 (8) *H. J. Kamsteeg, De volgende 30 jaar* (Plateau € 12,50)
- 5 (-) *A. Maliepaard, H. de Gier, C Rietberg Handboek voor jeugdleiders* (Buijten & Schipperheijn, € 16,90)
- 6 (6) *W.J. Ouweneel, en J. Hoek, Gereformeerden en evangelischen* (Jongbloed, € 70,00)
- 7 (3) *E. G. Hoekstra en M. H. Ipenburg: Handboek christelijk Nederland* (Uitg. Kok € 17,50)
- 8 (8) *L. Boot (red.) Handboek Christelijke Meditatie* (Boekencentrum € 24,90)
- 9 (-) *G. Kwakkel, P.H.R van Houwelingen: In den beginne en verder* (Vuurbaak € 14,90)
- 10 (10) *W. Wierenga, Geen geboden rustdag meer?* (Pamac € 27,95)

Bron: *Boekhandel Riemer, www.boekhandelrymer.nl*

n n n

Boeken



Handboek voor kringleiders

Kringwerk zit in de lift in de kerken. De reeks Werken in de kerk biedt handvatten voor kringleiders over alle ins en outs van de kring: welke past bij jouw kerk, hoe richt je het in, hoe ga je om met conflicten, etc. Uitg. Buijten en Schipperheijn, 16,90



Victor van Heusden: Leeftocht. Lees- en werkboek voor pelgrims

Over inspiratie voor vernieuwde intimiteit met God, het tweede deel heeft het karakter van een dagboek voor een maand. Uitg. Buijten en Schipperheijn, 13,90



Lisette van de Heg: Noor

Christelijke roman over een echtpaar dat hun ongeboren kind verliest door een ongeluk. Uitg. Plateau, 18,90



Chaim Potok: Mijn naam is Asjer Lev

Goedkope heruitgave van een van de beroemde romans van Potok. Asjer Lev is kind van orthodox-joodse ouders en brengt zijn jeugd door in Brooklyn. Langzaam groeit hij bij zijn familie vandaan. Uitg. Brandaan, 12,50



Chaim Potok: De gave van Asjer Lev

Asjer Lev woont in Zuid-Frankrijk maar keert terug naar New York voor een begrafenis. Daar ontdekt hij dat hij niet meer kan aarden in het oude orthodox-joodse milieu dat hij verlaten heeft. Uitg. Brandaan, 12,50

n n n